

Dr hab. Dorota Moron, prof. UWr

Uniwersytet Wrocławski

ORCID: 0000-0002-9242-7305

e-mail: dorota.moron@uwr.edu.pl

Profesjonalizacja zawodu pracownika socjalnego w Polsce

Professionalization of a social worker's profession in Poland

Streszczenie

Pracownik socjalny jest w polskim systemie pomocy społecznej kluczowym realizatorem wsparcia dla osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych. Celem artykułu jest analiza procesu profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego w aspekcie prawnym i w praktyce. W artykule przedstawiono analizę zmian prawnych dotyczących wymogów związanych z kwalifikacjami pracownika socjalnego, dokonano analizy zmian w systemie kształcenia pracowników socjalnych oraz zaprezentowano wyniki badań empirycznych dotyczące kwalifikacji pracowników socjalnych. Wykazano, że postępujący wzrost wymogów uprawniających do pracy w zawodzie pracownik socjalny przekłada się na kwalifikacje służb pomocy społecznej.

Słowa kluczowe

pomoc społeczna, pracownik socjalny, praca socjalna

JEL: I38, K31

Abstract

A social worker is a key provider of support for people and families in difficult life situations in the Polish social assistance system. The aim of the article is to analyze the process of professionalization of a social worker's profession in terms of legal aspects and practice. The article presents an analysis of legal changes concerning the requirements related to the qualifications of a social worker, an analysis of changes in the education system for social workers and the results of empirical research concerning the qualifications of social workers. It indicates that the progressive increase in the requirements entitling to work in the profession of a social worker impact the qualifications of social assistance services.

Keywords

social assistance, social worker, social work

Wprowadzenie

Problematyka profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego jest istotna zarówno z perspektywy edukacji i rynku pracy, jak i systemu zabezpieczenia społecznego. Istotność problemu dla systemu edukacji i rynku pracy wynika z faktu, że zawód pracownika socjalnego jest regulowany, a więc możliwość jego wykonywania jest uzależniona od spełnienia ściśle określonych wymagań kwalifikacyjnych oraz warunków zawartych w przepisach prawnych, a dokładnie w ustawie z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (DzU z 2020 r. poz. 1876 ze zm., dalej: ustawa o pomocy społecznej). Rodzi to konieczność zapewnienia określonej oferty dydaktycznej oraz uzyskania takiej liczby absolwentów, która zaspokoi potrzeby ka-

drowe instytucji pomocy społecznej i nie będzie generowała problemu bezrobocia pracowników socjalnych. Ważność dla systemu zabezpieczenia społecznego wiąże się z tym, że pracownik socjalny jest kadrowym fundamentem systemu pomocy społecznej, tej części zabezpieczenia społecznego, która odpowiada za wsparcie osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych.

Jak wskazuje M. Rymśa, „pracownicy socjalni to »kwalifikowana« część służb społecznych zatrudnionych w różnych polskich placówkach pomocy społecznej” (Rymśa, 2012, s. 11). Nacisk położony jest więc na profesjonalizm osób, które w instytucjach pomocy społecznej zajmują się bezpośrednią pracą z osobami wymagającymi pomocy i wsparcia. Pracownicy socjalni odgrywają kluczową rolę w pracy ośrodków pomocy społecznej i powia-

towych centrów pomocy rodzinie, zatrudniani są także w innych jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, m.in. domach pomocy społecznej, ośrodkach wsparcia, a także w organizacjach pozarządowych czy podmiotach sektora ochrony zdrowia.

Celem artykułu jest analiza procesu profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego. Dla realizacji celu badawczego postawiono następujące pytania badawcze: 1. Jaki wpływ na profesjonalizację zawodu pracownika socjalnego miały zmiany prawne?, 2. Jak jest zorganizowany system kształcenia pracowników socjalnych?, 3. Jak przebiega proces profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego w praktyce? Postawiona hipoteza zakłada, że profesjonalizacja zawodu pracownika socjalnego została wykreowana poprzez regulacje prawne, a postępujący wzrost niezbędnych do spełnienia wymogów dla podjęcia pracy w zawodzie pracownik socjalny przekłada się na kwalifikacje służb pomocy społecznej.

Odpowiedzi na postawione pytania badawcze, zawarte w kolejnych częściach artykułu, pozwoliły na weryfikację postawionej hipotezy. W artykule omówiono regulacje prawne dotyczące kwalifikacji pracownika socjalnego, system kształcenia w zawodzie pracownika socjalnego oraz dokonano analizy wykształcenia pracowników socjalnych w praktyce.

W artykule wykorzystano analizę instytucjonalno-prawną, metodę desk research oraz analizę statystyczną w ujęciu ilościowym. Analizie poddano ustawodawstwo, literaturę przedmiotu oraz dostępne statystyki publiczne i badania empiryczne. Wykorzystano również wyniki badań własnych zrealizowanych w okresie styczeń–marzec 2020 roku techniką ankiety na ogólnopolskiej próbie celowej 790 pracowników socjalnych zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych publicznej pomocy społecznej.

Kwalifikacje pracownika socjalnego — regulacje prawne

Profesjonalizacja zawodu pracownika socjalnego w Polsce wiąże się ściśle ze zmianą ustrojową — przejściem od systemu socjalistycznego do demokracji. Istotny jest fakt, że profesjonalizacja ma zasadniczo charakter odgórny — zmieniające się ustawowe wymogi w zakresie kształcenia i specjalizacji pracowników socjalnych spowodowały konieczność doksztalcenia istniejących kadr pomocy społecznej oraz zapewniły dopływ specjalistów coraz lepiej przygotowanych do pracy w zawodzie. Wynika to z tego, że zawód pracownika socjalnego ma charakter regulowany, a więc uprawnienia do jego wykonywania określają przepisy prawne.

W okresie PRL podjęcie pracy w zawodzie pracownika socjalnego nie wymagało specjalistycznego wykształcenia. Należy wspomnieć, że w tym czasie pomoc społeczna była integralnie powiązana z systemem ochrony zdrowia, a jej rola była uznawana za marginalną w związku z realizowaną polityką pełnego zatrudnienia i ukrywania występowania problemów społecznych (jak ubóstwo, bezdomność, uzależnienia itp.). W związku z tym kształcenie w zakresie pracy socjalnej nie ma długiej tradycji. I. Sier-

powska (2008) wskazuje, że do lat 90. XX wieku pracownicy socjalni byli słabo wykwalifikowaną grupą zawodową. Od lat 60. XX wieku zaczęły powstawać policealne szkoły pracowników socjalnych, a od końca lat 70. zaczęto powołać rozszerzać ofertę kształcenia na studiach wyższych w zakresie służb socjalnych (m.in. w ramach socjologii czy pedagogiki) (Sierpowska, 2008, s. 187).

Pierwsze regulacje dotyczące kwalifikacji zawodowych pracowników socjalnych pojawiły się w podstawowym akcie prawnym normującym funkcjonowanie pomocy społecznej w III RP — w ustawie z 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (DzU z 1990 r. nr 87, poz. 506). Zgodnie z tą ustawą pracownikiem socjalnym mogła być osoba, która miała odpowiednie kwalifikacje zawodowe, to znaczy ukończoną szkołę pracowników socjalnych lub studia wyższe o kierunkach: praca socjalna, polityka społeczna, resocjalizacja, socjologia, pedagogika, psychologia lub inne pokrewne. Pracownikiem socjalnym mogła być również osoba z wyższym wykształceniem uzyskanym na zupełnie innych kierunkach, jeśli ukończyła specjalizację w zakresie organizacji pomocy społecznej bądź pokrewne studia podyplomowe. Pracownik socjalny musiał więc mieć specjalistyczne wykształcenie średnie lub wykształcenie wyższe na kierunkach społecznych lub innych, ale uzupełnione studiami podyplomowymi.

Pierwszą zmianę w tym systemie, o charakterze raczej kosmetycznym, wprowadzono w 1996 roku, na mocy ustawy z 14 czerwca 1996 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu (DzU z 1996 r. nr 100, poz. 459). Zgodnie z nią pracownikiem socjalnym mogła być osoba, która posiadała dyplom pracownika socjalnego (uzyskiwany w szkole policealnej), ukończyła studia wyższe na kierunkach: praca socjalna, polityka społeczna, resocjalizacja, socjologia, pedagogika i psychologia. Pracownikiem socjalnym mogła być również osoba z wyższym wykształceniem na innym kierunku, która ukończyła specjalizację w zakresie pracy socjalnej lub organizacji pomocy społecznej. Kolejna zmiana, wprowadzona na mocy ustawy z 18 lutego 2000 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (DzU z 2000 r. nr 19, poz. 238), wprowadziła zapis, że pracownikiem socjalnym może być osoba, która: posiada dyplom pracownika socjalnego, dyplom ukończenia studiów wyższych w wyższej szkole zawodowej o specjalności „praca socjalna” lub ukończyła studia wyższe na kierunkach: pedagogika, politologia i nauki społeczne, psychologia, socjologia. Utrzymano w mocy przepis, że pracownikiem socjalnym mogła być osoba z wyższym wykształceniem na innym kierunku, która ukończyła specjalizację w zakresie pracy socjalnej lub organizacji pomocy społecznej. Zmiany te nie miały rewolucyjnego charakteru, ale należy zauważyć transformację w kierunkach studiów, które uprawniały do pracy w zawodzie pracownika socjalnego oraz możliwości uzyskania kwalifikacji dzięki studiom podyplomowym.

Kolejne zmiany przepisów związanych z kształceniem pracowników socjalnych miały miejsce od 2004 roku. Wynikały z jednej strony z dostosowania kwalifikacji do ro-

snących wymagań zawodu, z drugiej zaś do standardów kształcenia przyjętych w krajach UE. Należy dodać, że w większości z nich kształcenie pracowników socjalnych jest realizowane w ramach studiów kierunkowych.

Nowa ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (DzU z 2004 r. nr 64, poz. 593), przyjęta w związku z przygotowaniem do przystąpienia Polski do UE, określiła, że pracownikiem socjalnym może być osoba, która:

- posiada dyplom uzyskania tytułu zawodowego w zawodzie pracownik socjalny,

- dyplom wyższej szkoły zawodowej o specjalności praca socjalna,

- ukończone studia wyższe o specjalności praca socjalna na jednym z kierunków: pedagogika, politologia, psychologia, socjologia lub nauki o rodzinie.

Ustawa ta utrzymała więc zasadniczo założenia określone w latach 90. XX wieku. Zachowała też prawa nabyte osób, które przed jej wejściem w życie pracowały na stanowisku pracownika socjalnego na podstawie dotychczasowych przepisów — zachowały one prawo do wykonywania zawodu bez względu na wykształcenie (zgodnie z art. 156 ust. 1).

Kolejna zmiana w ustawie o pomocy społecznej została wprowadzona na mocy ustawy z 29 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy — Karta Nauczyciela (DzU z 2005 r. nr 179, poz. 1487). Do katalogu możliwości uzyskania prawa do wykonywania zawodu pracownika socjalnego włączono nowe. Były to:

- ukończenie kolegium pracowników służb społecznych,

- ukończenie studiów wyższych o specjalności praca socjalna na kierunku polityka społeczna,

- ukończenie wyższych studiów magisterskich na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia w okresie 3,5 roku od dnia wejścia w życie ustawy.

Dodatkowo osoby zatrudnione na stanowisku aspiranta pracy socjalnej uzyskały prawo wykonywania zawodu pracownika socjalnego jeśli ukończą studia wyższe na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia, odpowiednio: licencjackie w okresie 3,5 roku od dnia wejścia w życie ustawy i magisterskie w okresie 5,5 roku.

Kluczowe zmiany dotyczące wykształcenia pracowników socjalnych wprowadzono w 2007 roku — na mocy ustawy z 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej (DzU z 2007 r. nr 48, poz. 230) — i obowiązują one do dziś. W ustawie określono, że pracownikiem socjalnym może być osoba, która spełnia co najmniej jeden z warunków:

- posiada dyplom ukończenia kolegium pracowników służb społecznych,

- ukończyła studia wyższe na kierunku praca socjalna,

- do 31 grudnia 2013 r. ukończyła studia wyższe o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego na jednym z kierunków: pedagogika, pedagogika specjalna, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie.

Punkt ostatni ustanawiał okres przejściowy do roku 2013, w którym to kwalifikacje do wykonywania zawodu pracownika socjalnego mogły być uzyskane na kierunku

innym niż praca socjalna. Jednocześnie wymogiem stało się ukończenie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego, realizowanej zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 25 stycznia 2008 r. w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego realizowanej w szkołach wyższych (DzU z 2008 r. nr 27, poz. 158). Określono w nim zakres umiejętności, wykaz przedmiotów i minimalnego wymiaru dydaktycznego oraz praktyk, jakie powinny być realizowane na specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego. O ile więc nazwa specjalności była kompetencją szkoły wyższej, o tyle to aby absolwent miał prawo wykonywania zawodu, musiały zostać zrealizowane w jej ramach wszystkie przedmioty wskazane w rozporządzeniu oraz praktyki zawodowe. Specjalności te były realizowane od roku akademickiego 2008/2009.

Wprowadzone rozwiązania zakładały zatem docelowo konieczność uzyskania *stricte* kierunkowego wykształcenia — w kolegium lub na studiach wyższych, zachowując na okres kilku lat możliwość uzyskiwania kwalifikacji w ramach specjalności na kierunkach studiów o charakterze społecznym. Okres ten traktowano jako przejściowy, niezbędny do stworzenia możliwości studiowania pracy socjalnej na uczelniach wyższych oraz edukacji w kolegiach.

Jednocześnie ustawa z 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej (DzU z 2007 r. nr 48, poz. 230) zagwarantowała prawa nabyte. W art. 5 ustawy wskazano, że zawód pracownika socjalnego mogą wykonywać osoby, które:

- przed 1 stycznia 2007 r. otrzymały dyplom wyższej szkoły zawodowej o specjalności praca socjalna,

- do 1 stycznia 2008 r. otrzymały dyplom uzyskania tytułu zawodowego w zawodzie pracownik socjalny,

- przed 1 stycznia 2008 r. ukończyły lub kontynuowały (i ukończyły w późniejszym terminie) studia wyższe o specjalności praca socjalna na jednym z kierunków: pedagogika, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia lub nauki o rodzinie.

Wskazana ustawa wprowadziła też do ustawy o pomocy społecznej art. 156 ust. 1a, zgodnie z którym osoby, które przed 1 maja 2004 r. ukończyły studia wyższe na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia, politologia i nauki społeczne lub socjologia, mogą wykonywać zawód pracownika socjalnego.

Podsumowując, wprowadzane zmiany wykreowały rozwiązania, zgodnie z którymi zawód pracownika socjalnego aktualnie mogą wykonywać osoby, które:

- posiadają dyplom ukończenia kolegium pracowników służb społecznych,

- ukończyły studia wyższe na kierunku praca socjalna,

- do 31 grudnia 2013 r. ukończyły studia wyższe o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego na jednym z kierunków: pedagogika, pedagogika specjalna, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie;

- przed 1 maja 2004 r.: były zatrudnione na stanowisku pracownika socjalnego, ukończyły studia wyższe na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia, poli-

tologia i nauki społeczne lub socjologia (niezależnie od ich późniejszego miejsca pracy), były zatrudnione na stanowisku aspiranta pracy socjalnej (pod warunkiem ukończenia studiów na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia, i uzyskania tytułu licencjata do 1 października 2007 r. lub magistra do 1 października 2009 r.)

□ do 1 października 2007 r. ukończyły studia wyższe magisterskie na kierunkach: pedagogika, psychologia, politologia lub socjologia;

□ do 1 stycznia 2008 r. otrzymały dyplom uzyskania tytułu zawodowego w zawodzie pracownik socjalny;

□ przed 1 stycznia 2007 r. otrzymały dyplom wyższej szkoły zawodowej o specjalności praca socjalna;

□ do 31 grudnia 2007 r. ukończyły lub kontynuowały (a następnie ukończyły) studia wyższe o specjalności praca socjalna na jednym z kierunków: pedagogika, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia lub nauki o rodzinie.

Celem zmian była pełna profesjonalizacja zawodu pracownika socjalnego. Zawód ten miał być wykonywany przez pracowników przygotowanych do pracy w ramach kształcenia specjalistycznego — w kolegiach i na wyższych uczelniach na kierunku dedykowanym pracownikom socjalnym. Miało to zapewnić przekazanie absolwentom określonej wiedzy, umiejętności i kompetencji niezbędnych w pracy socjalnej. Jednocześnie zachowano gwarancję praw nabytych, tak więc osoby, które wcześniej ukończyły studia wyższe na wskazanych kierunkach społecznych czy spełniły określone kryteria, zachowały prawo do pracy jako pracownicy socjalni.

Przedstawione zmiany prawne nie tylko umożliwiły, ale wręcz wymusiły, profesjonalizację zawodu pracownika socjalnego. Doprowadziły do wyodrębnienia zawodu pracownika socjalnego jako zawodu ze specjalistycznym przygotowaniem niewymaganim w innych profesjach funkcjonujących w pomocy społecznej.

Wprowadzanie rozwiązań profesjonalizujących zawód pracownika socjalnego należy ocenić pozytywnie. Trzeba zwrócić uwagę na fakt, iż pracownik socjalny jest kluczowym realizatorem pracy socjalnej i organizatorem pomocy społecznej dla osób i rodzin dotkniętych problemami. Powinien więc być dobrze przygotowany do realizacji tych zadań. Kształcenie kierunkowe pozwala na szczegółowe zapoznanie słuchaczy i studentów z systemem pomocy społecznej, metodyką prowadzenia pracy socjalnej, a także umożliwia im kontakt z praktyką pomocy społecznej w ramach zajęć terenowych oraz praktyk studenckich. Dzięki temu absolwenci nie tylko mają teoretyczne podstawy do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, ale również pewne przygotowanie praktyczne. W przypadku innych kierunków społecznych, a także psychologii czy pedagogiki zagadnienia związane z pomocą społeczną były realizowane w okrojonym zakresie, co nie pozwalało na nabycie pełnej wiedzy, umiejętności i kompetencji w sferze pracy socjalnej.

Od 30 października 2021 r. wejdą w życie przepisy ustawy o pomocy społecznej wprowadzone na mocy ustawy z 15 kwietnia 2021 r. o zmianie ustawy o pomocy spo-

łecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o ochronie zdrowia psychicznego (DzU z 2021 r., poz. 803), które korygują prawo do wykonywania zawodu pracownika socjalnego. Pracownikami socjalnymi będą mogły być osoby, które ukończą studia na kierunku praca socjalna lub w zakresie pracy socjalnej (aktualnie wyłącznie na kierunku o nazwie praca socjalna). Dodatkowo pracownikiem socjalnym będzie mogła być osoba, która ukończyła studia na jednym z kierunków: pedagogika, pedagogika specjalna, politologia, polityka społeczna, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie oraz dodatkowo ukończyła studia podyplomowe z zakresu metodyki i metodologii pracy socjalnej w uczelni realizującej studia na kierunku praca socjalna lub w zakresie pracy socjalnej. Umożliwi to absolwentom kierunków społecznych i pedagogicznych podjęcie pracy pracownika socjalnego po ukończeniu studiów podyplomowych.

Profesjonalizacji zawodu służyć miało również wprowadzenie dodatkowego kształcenia osób już pracujących jako pracownicy socjalni. W 2001 roku, na mocy ustawy z 8 czerwca 2001 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz niektórych ustaw (DzU z 2001 r. nr 72, poz. 748), ustalono dwa stopnie specjalizacji zawodowej w zawodzie pracownika socjalnego. Pierwszy stopień ma na celu uzupełnienie wiedzy i doskonalenie umiejętności zawodowych pracowników socjalnych, drugi zaś pogłębienie wiedzy i doskonalenie umiejętności pracy z wybranymi grupami osób korzystających z pomocy społecznej. Szczegółowo uzyskiwanie specjalizacji uregulowano w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 4 października 2001 r. w sprawie specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny (DzU z 2001 r. nr 120, poz. 1292). Do uzyskania pierwszego stopnia specjalizacji konieczne było minimum 3-letnie doświadczenie pracownicze, zaś do drugiego stopnia staż minimum 5 lat. Uzyskanie specjalizacji wymagało odbycia szkolenia, zdania egzaminu, a w przypadku specjalizacji drugiego stopnia przygotowania pracy dyplomowej. Pracownicy socjalni posiadający wykształcenie wyższe magisterskie na kierunkach: pedagogika, politologia, psychologia lub socjologia mogli od razu realizować drugi stopień specjalizacji.

Wprowadzona w 2004 roku nowa ustawa o pomocy społecznej utrzymała również system specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny. Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z 2 sierpnia 2005 r. w sprawie specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny (DzU z 2005 r. nr 154, poz. 1289) powtórzyło przepisy poprzedniego rozporządzenia dotyczące stażu pracy wymaganego dla uzyskania specjalizacji, konieczności odbycia szkolenia, zdania egzaminu, a w przypadku specjalizacji drugiego stopnia przygotowania (i obronienia) pracy dyplomowej. Do kierunków, których ukończenie zwalniało z konieczności uzyskiwania pierwszego stopnia specjalizacji, dołączono kierunek nauki o rodzinie. Określono także kierunki przygotowania specjalistycznego w ramach drugiego stopnia specjalizacji. Dotyczyły one pracy z: dziećmi, osobami starszymi, bezrobotnymi, osobami z zaburzeniami psychicznymi, osobami upośledzonymi umysłowo, osobami będącymi ofiarami przemocy, osobami niepełno-

sprawnymi fizycznie, osobami uzależnionymi, w szczególności od alkoholu i narkotyków, osobami bezdomnymi wychodzącymi z bezdomności oraz rodzinami tych osób, a także z cudzoziemcami, ze szczególnym uwzględnieniem uchodźców.

Ostatnie zmiany w zakresie specjalizacji w zawodzie pracownika socjalnego zostały wprowadzone w 2012 roku na mocy rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 17 kwietnia 2012 r. w sprawie specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny (DzU z 2012 r. poz. 486). Staż wymagany dla uzyskania pierwszego stopnia specjalizacji ustalono na poziomie 2 lat, zaś z konieczności uzyskiwania pierwszego stopnia specjalizacji zostały zwolnione osoby, które posiadają wykształcenie kierunkowe w zakresie pracy socjalnej, a więc studia wyższe na kierunku praca socjalna, studia wyższe o specjalności praca socjalna lub o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego na wskazanych w ustawie o pomocy społecznej kierunkach studiów. Określono także specjalności dla specjalizacji drugiego stopnia w zawodzie pracownik socjalny. Należą do nich: praca socjalna z rodziną z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, praca socjalna z osobą i rodziną z problemem przemocy, praca socjalna z osobami niepełnosprawnymi i ich rodzinami, praca socjalna z osobami z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzinami, praca socjalna z osobami starszymi, praca socjalna z osobami bezrobotnymi, praca socjalna z osobami uzależnionymi, praca socjalna z osobami bezdomnymi, praca socjalna z cudzoziemcami, mniejszościami narodowymi i etnicznymi oraz praca socjalna ze społecznością lokalną.

Dodatkowo pracownicy socjalni mogą korzystać z oferty licznych szkoleń i warsztatów dotyczących konkretnych aspektów ich pracy. Znacząca oferta w tym zakresie jest finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Wprowadzenie systemu doksztalcania pracowników socjalnych należy ocenić pozytywnie. Osoby pracujące w zawodzie mogą dzięki temu poszerzyć swą wiedzę, zwiększyć umiejętności i kompetencje w preferowanych obszarach pomocy społecznej i pracy socjalnej. Należy dodać, że pojawiające się nowe problemy i wyzwania, na przykład aktualnie związane z pandemią COVID-19, wymagają merytorycznego wsparcia pracowników socjalnych. Takie zadanie realizuje system kształcenia dodatkowego.

Kształcenie pracowników socjalnych

Prawne wymogi w zakresie wykształcenia pracownika socjalnego zakładają, że pracę na tym stanowisku może podjąć osoba, która posiada dyplom ukończenia kolegium pracowników służb społecznych lub studiów wyższych na kierunku praca socjalna. Model ten wykreował kształcenie pracowników socjalnych w dwóch tokach — w kolegiach pracowników służb społecznych oraz na uczelniach wyższych na kierunku praca socjalna.

Prawne podstawy tworzenia kolegiów zostały wprowadzone w 2004 roku. Na mocy art. 130 pkt 1 ustawy

z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU z 2004 r. nr 99, poz. 1001) do ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU z 2004 r. nr 256, poz. 2572) wpisano nowy podmiot systemu oświaty — kolegium pracowników służb społecznych. Szczegółowe zasady funkcjonowania kolegiów określono w rozporządzeniu Ministra Polityki Społecznej z 24 marca 2005 r. w sprawie kolegiów pracowników służb społecznych (DzU z 2005 r. nr 61, poz. 544). Kolegia stanowiły nową instytucję w systemie edukacji. Zostały powołane w celu kształcenia na wyższym niż dotychczas poziomie pracowników socjalnych. Zakładano, że będą one funkcjonowały na zasadach zbliżonych do istniejących już kolegiów nauczycielskich. Nauka w kolegium trwa 3 lata, jego ukończenie skutkuje uzyskaniem dyplomu, jednak nie daje wykształcenia wyższego. Szkoły te mogą być prowadzone przez samorząd województwa (kolegia publiczne) albo osoby fizyczne lub prawne (niepubliczne), a opiekę naukowo-dydaktyczną mogą nad nimi sprawować uczelnie wyższe kształcące pracowników socjalnych. W praktyce kolegia powstawały głównie na bazie policealnych szkół pracowników służb społecznych. W celu przyciągnięcia słuchaczy podpisywały umowy z uczelniami wyższymi, umożliwiając jednocześnie uzyskiwanie tytułu licencjata na wyższej uczelni.

Kształcenie na kierunku praca socjalna na wyższych uczelniach stało się możliwe od roku akademickiego 2006/2007, bowiem kierunek ten został formalnie wprowadzony w roku 2006 rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 13 czerwca 2006 r. w sprawie nazw kierunków studiów (DzU 2006 nr 121, poz. 838).

Obecnie kształceniem pracowników socjalnych w Polsce zajmują się głównie uczelnie wyższe. Działalność kolegiów ulega systematycznej marginalizacji. Wiąże się to z dostępnością studiów wyższych oraz brakiem możliwości uzyskania wyższego wykształcenia po ukończeniu kolegium. Jednoczesne uzyskanie dyplomu kolegium i licencjatu na uczelni wyższej wiąże się z dodatkowym nakładem pracy, co może zniechęcać potencjalnych kandydatów. W roku szkolnym 2010/2011 w 14 kolegiach uczyło się 1622 słuchaczy, natomiast w roku szkolnym 2018/2019 w 4 kolegiach kształciło się 222 uczniów (GUS, 2019a, s. 190; GUS, 2011, s. 396).

W roku akademickim 2018/2019 na kierunku praca socjalna faktycznie kształciło 47 wyższych uczelni: 23 uniwersytety, 16 innych szkół wyższych i 8 państwowych wyższych szkół zawodowych. Łącznie na kierunku tym studiowało 4981 osób, z czego 88,2% stanowiły kobiety (tablica 1). Wskazuje to na wysoki stopień feminizacji kierunku, a co za tym idzie zawodu pracownika socjalnego. Najwięcej studentów kształcił Uniwersytet Rzeszowski (397), Uniwersytet Wrocławski (308) i Uniwersytet Śląski w Katowicach (306). 72,5% to studenci studiów licencjackich, zaś 27,5% stanowili studenci studiów magisterskich. 25,2% wszystkich studentów studiowało w systemie niestacjonarnym, częściej studiowali w ten sposób studenci studiów magisterskich (35,3%) niż licencjackich (21,4%). Zwykle łączyli oni studia z pracą zarobkową, bardzo często w instytucjach pomocy społecznej (GUS, 2020).

Tablica 1. Studenci na kierunku praca socjalna w roku akademickim 2018/2019

Wyszczególnienie	Studenci ogółem	w tym kobiety	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne	
			ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety
Studenci ogółem	4981	4392	3726	3265	1255	1127
I stopnia	3612	3152	2840	2474	772	678
II stopnia	1369	1240	886	791	483	449

Źródło: GUS, 2020.

Na kierunku praca socjalna kształcą głównie uczelnie publiczne — w roku akademickim 2018/2019 uczyło się na nich 4145 studentów, a więc 83,2% ogółu, przy czym 758 w państwowych wyższych szkołach zawodowych mieszczących się poza głównymi ośrodkami akademickimi. To ważne, że dostęp do edukacji na tym kierunku oferowany jest także przez mniejsze ośrodki, bowiem zachęca to młodzież do podejmowania studiów. 434 studentów kształciło się w uczelniach kościelnych, a 402 w uczelniach niepublicznych. Widać więc wyraźnie, że praca socjalna nie jest atrakcyjnym — z perspektywy sektora prywatnych uczelni — kierunkiem studiów (GUS, 2020).

W 2018 roku dyplom ukończenia studiów wyższych na kierunku praca socjalna uzyskało 1703 absolwentów, z czego 89,8% stanowiły kobiety (tablica 2). 1064 osoby uzyskały tytuł licencjata, a 639 magistra. Dominują absolwenci studiów stacjonarnych, tylko 27,5% absolwentów ukończyło studia niestacjonarne. Największa liczba absolwentów pracy socjalnej uzyskała dyplomy na Uniwersytecie Rzeszowskim (161), Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (140) oraz Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (123) (GUS, 2020).

Szczegółowa statystyka dotycząca liczby studentów i absolwentów na kierunku praca socjalna dostępna jest wyłącznie dla roku akademickiego 2018/2019. Analizując poprzednie lata można się jednak odwołać do liczby studentów i absolwentów podgrup kierunków studiów klasyfikacji ISCED-F 2013. Klasyfikacja ta wskazuje na grupę kierunków studiów zdrowie i opieka społeczna oraz podgrupę opieki społecznej, w której mieszczą się kierunki związane z opieką społeczną, opieką nad osobami starszymi i dorosłymi niepełnosprawnymi, usługami związanymi z opieką nad dziećmi i młodzieżą, pracą socjalną i doradztwem. Można zauważyć, że w ostatnich kilku latach obserwujemy systematyczny spadek liczby osób studiujących na tych kierunkach, co może wskazywać na zmniejszające się zainteresowanie edukacją w zakresie pracy socjalnej (tablica 3.).

Efektom działań na rzecz profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego jest stworzenie właściwego zaplecza dydaktycznego w obszarze pracy socjalnej, umożliwiającego kształcenie przyszłych kadr pomocy społecznej oraz zapewnienie instytucjom pomocy społecznej wykwalifikowanych pracowników socjalnych, którzy przychodząc do pracy mają odpowiednie wykształcenie, przygo-

Tablica 2. Absolwenci kierunku praca socjalna w 2018 roku

Wyszczególnienie	Absolwenci ogółem	w tym kobiety	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne	
			ogółem	w tym kobiety	ogółem	w tym kobiety
Absolwenci ogółem	1703	1529	1235	1117	468	412
I stopnia	1064	948	871	783	193	165
II stopnia	639	581	364	334	275	247

Źródło: GUS, 2020.

Tablica 3. Studenci i absolwenci kierunków z podgrupy opieki społecznej

Wyszczególnienie	2015	2016	2017	2018
Studenci	6 742	6 234	5 965	5 381
Absolwenci	1 842	1 926	2 219	1 867

Źródło: BDL GUS, 2020.

towanie i praktykę w pomocy społecznej. Jak można zauważyć, edukację na kierunku praca socjalna oferują uczelnie wyższe, a kształcenie w kolegiach ma w tym momencie charakter marginalny. Główną rolę w działalności dydaktycznej odgrywają uczelnie publiczne, których oferta jest uzupełniana przez podmioty kościelne i prywatne. Profesjonalizacja zawodu zawężyła jednocześnie liczbę kandydatów do podjęcia zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego. Wcześniej pracownicy socjalni byli rekrutowani z szerokiej rzeszy absolwentów kierunków społecznych, natomiast obecnie o stanowisko mogą starać się jedynie osoby z kierunkowym wykształceniem. Profesjonalizacja zawodu ma więc swoje dobre strony, ale jednocześnie może generować problemy z dostępnością kadr.

Kwalifikacje polskich pracowników socjalnych

Dane statystyczne Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej za 2019 rok (MRPiPS, 2020) wskazują, że w powiatowych centrach pomocy rodzinie i ośrodkach pomocy społecznej, a więc jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej zatrudniających największą liczbę pracowników socjalnych, pracowało łącznie 20 558 osób zajmujących 20 392,48 etatów. Dodatkowo zatrudnionych było 473 aspirantów pracy socjalnej.

Statystyki Ministerstwa nie klasyfikują pracowników socjalnych według posiadanego wykształcenia, stąd analizując kwalifikacje tych pracowników oraz profesjonalizację zawodu konieczne jest odwołanie się do badań empirycznych. Badania własne, przeprowadzone w 2020 roku na próbie 790 pracowników socjalnych, pozwalają postawić tezę, że pracownicy socjalni stanowią wysoko wykwalifikowane kadry pomocy społecznej. Dotyczy to zarówno poziomu wykształcenia, jak i przygotowania do pracy

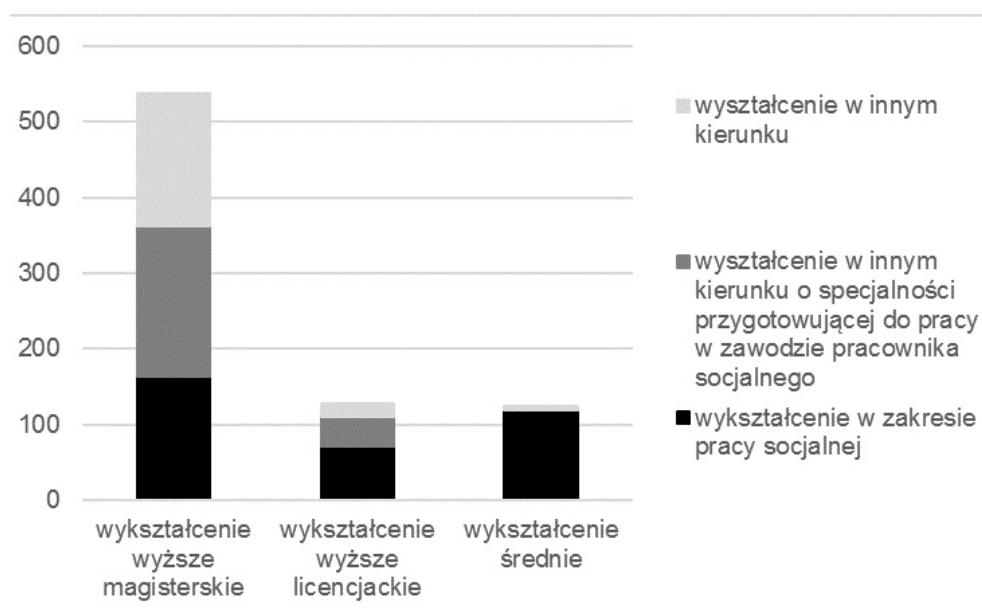
w zawodzie pracownika socjalnego. Wśród pracowników socjalnych dominuje wykształcenie wyższe — posiadało je aż 84,2% ankietowanych: 68,1% wyższe magisterskie, a 16,1% wyższe licencjackie. Jedynie 15,8% ukończyło szkoły średnie.

Wśród osób z wykształceniem wyższym magisterskim dominują absolwenci pedagogiki oraz pracy socjalnej, w większej liczbie pojawiają się też absolwenci socjologii. W przypadku osób z wykształceniem wyższym licencjackim dominują absolwenci pracy socjalnej, a często także pedagogiki. W przypadku osób z wykształceniem średnim zdecydowaną większość stanowią absolwenci szkół policealnych pracowników służb społecznych, występują również absolwenci kolegiów pracowników służb społecznych (tablica 4.).

Analizując przygotowanie do pracy w zawodzie wśród osób z wykształceniem wyższym można wyróżnić trzy kategorie — osoby, które ukończyły pracę socjalną na poziomie magisterskim, osoby, które ukończyły inny kierunek studiów ze specjalnością przygotowującą do pracy pracownika socjalnego, oraz osoby, które ukończyły inne studia. Kategorie te mają zbliżoną liczebność. W przypadku osób, które mają wykształcenie wyższe licencjackie, główną kategorię stanowią absolwenci pracy socjalnej, a osoby z wykształceniem w innym kierunku, bez specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego, stanowią niewielki odsetek. W przypadku osób z wykształceniem średnim prawie wszystkie posiadają wykształcenie kierunkowe uzyskane w szkole policealnej lub kolegium (rysunek 1).

O profesjonalizmie pracowników socjalnych świadczy fakt, że aż 95 osób z wykształceniem wyższym magisterskim, a więc 17,7%, ukończyło dwa kierunki studiów na poziomie magisterskim, w tym 74 osoby połączyły pracę socjalną z innym kierunkiem studiów magisterskich, zwykle pedagogiką. 208 osób z wykształceniem magisterskim

Rysunek. 1. Kierunkowość wykształcenia pracowników socjalnych

Źródło: opracowanie własne.

Tablica 4. Wykształcenie pracowników socjalnych — wyniki badań (n = 790)

Ukończona szkoła	Liczba	%
Studia II stopnia lub jednolite magisterskie	538	68,1%
praca socjalna	164	20,8%
nauki o rodzinie	2	0,3%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	1	0,1%
pedagogika	233	29,5%
w tym o specjalności praca socjalna lub innej specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego	135	17,1%
pedagogika specjalna	27	3,4%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	10	1,3%
politologia	18	2,3%
w tym o specjalności praca socjalna lub innej specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego	5	0,6%
polityka społeczna	10	1,3%
w tym o specjalności praca socjalna lub innej specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego	5	0,6%
psychologia	6	0,8%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	1	0,1%
socjologia	67	8,5%
w tym o specjalności praca socjalna lub innej specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego	41	5,2%
inne	11	1,4%
Studia I stopnia	127	16,1%
praca socjalna	71	9,0%
nauki o rodzinie	3	0,4%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	3	0,4%
pedagogika	34	4,3%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	24	3,0%
pedagogika specjalna	3	0,4%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	2	0,3%
politologia	5	0,6%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	3	0,4%
polityka społeczna	3	0,4%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	2	0,3%
psychologia	1	0,1%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	1	0,1%
socjologia	5	0,6%
w tym ze specjalnością przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego	4	0,5%
inne	2	0,3%
Szkoła średnia	125	15,8%
kolegium pracowników służb społecznych	13	1,6%
szkoła policealna pracowników socjalnych (pracowników służb społecznych)	105	13,3%
inna	7	0,9%

Źródło: opracowanie własne.

ukończyło również studia licencjackie, w tym 34 osoby ukończyły pracę socjalną na I i II stopniu. Wśród osób, które uzyskały tytuł magistra na kierunku innym niż praca socjalna, 49 osób ukończyło pracę socjalną na studiach I stopnia, a 61 osób ukończyło szkoły średnie przygotowujące do zawodu pracownika socjalnego (12 osób kolegium i 49 szkołę policealną). 9 osób ukończyło dwa kierunki studiów na poziomie licencjackim, w tym 8 osób połączyło pracę socjalną z innym kierunkiem, najczęściej pedagogiką. Wśród osób, które ukończyły studia I stop-

nia na innych kierunkach niż praca socjalna, 27 ukończyło szkoły średnie przygotowujące do zawodu pracownika socjalnego (8 osób kolegium i 19 szkołę policealną). Łącznie 490 pracowników socjalnych, czyli 62,0% badanych, kształciło się w kierunku pracy socjalnej na którymś z etapów edukacji. Dodatkowo 133 osoby, czyli 16,8%, na studiach I lub II stopnia realizowało specjalność przygotowującą do zawodu socjalnego, miało więc — przynajmniej w pewnym zakresie — styczność z problematyką pomocy społecznej. Tylko 21,2% stanowią osoby, które

nie miały styczności w szkole średniej lub wyższej z pracą socjalną. Wyniki badań jednoznacznie wskazują na wysokie kwalifikacje i merytoryczne przygotowanie pracowników socjalnych.

Profesjonalizację zawodu pracownika socjalnego można zaobserwować zestawiając uzyskane wyniki badań z badaniami realizowanymi przez innych autorów we wcześniejszych latach (tablica 5.). W ciągu ostatnich 25 lat nastąpiło przejście od dominującego wykształcenia średniego do wykształcenia wyższego. Nastąpił również znaczący wzrost liczby osób posiadających wykształcenie wyższe magisterskie w porównaniu do wykształcenia licencjackiego. Taka zmiana z pewnością wynika z prawnych regulacji wymuszających profesjonalizację zawodu. Coraz wyższe wymagania stawiane są nowym pracownikom, ale należy też zauważyć, że odsetek osób z wykształceniem wyższym w populacji cały czas się zwiększa — z danych za 2019 rok wynika, że 46,6% osób w wieku 30–34 lata miało wyższe wykształcenie, podczas gdy odsetek ten w grupie osób 45–64 lata to zaledwie 20,2%, a w całej populacji 25–64 lata — 32,0% (Eurostat, 2020). Generalnie więc osoby młode, rozpoczynające pracę, są lepiej wykształcone i przygotowane do sprostania wysokim wymaganiom stawianym pracownikom socjalnym. Wśród badanych pracowników socjalnych do 35. roku życia aż 75,1% miało wykształcenie wyższe magisterskie, 23,9% wyższe licencjackie, a tylko 1,0% średnie. W przypadku kategorii powyżej 50. roku życia odsetki te wyniosły odpowiednio: 39,8%, 15,2% oraz 45,0%. Widać więc, że to głównie starsi pracownicy mają średnie wykształcenie, które było wystarczające gdy rozpoczynali pracę zawodową. Należy podkreślić, że pracownicy socjalni uzupełniają również

swoje wykształcenie. 238 osób, a więc 30,1%, uzupełniało swoje kwalifikacje na studiach I lub II stopnia.

Pracownicy socjalni coraz częściej realizują też dodatkowe profesjonalne kształcenie w trakcie pracy — specjalizacje w zawodzie oraz specjalizację lub studia podyplomowe z zakresu organizacji pomocy społecznej. Można tu wskazać na znaczący wzrost w porównaniu z wynikami badań z 2013 roku, szczególnie jeśli chodzi o specjalizację II stopnia oraz specjalizację lub studia podyplomowe z zakresu organizacji pomocy społecznej (tablica 6).

Na profesjonalizację zawodu wskazuje również częste wykorzystywanie przez pracowników socjalnych innych form edukacji. 114 osób, czyli 14,4%, posiada ukończone studia podyplomowe, a 357 osób, czyli 45,2%, ukończyło różne kursy i szkolenia przydatne w pracy pracownika socjalnego. Pokazuje to, że pracownicy socjalni są zainteresowani kształceniem i mają możliwości w tym zakresie. Aż 534 osoby, czyli 67,6%, wskazały, że pracodawca często lub bardzo często stwarza im możliwość udziału w kursach i szkoleniach zwiększających kompetencje w pracy pracownika socjalnego.

Wymogi stawiane pracownikom socjalnym a ich wynagradzanie

Pracownik socjalny to zawód o bardzo wysokich wymaganiach w zakresie wykształcenia oraz doksztalcenia w ramach realizowanej pracy zawodowej. Przeprowadzone badania własne wskazują, że w praktyce pracownicy socjalni są wysoko wykształceni, dobrze przygotowani merytorycznie do wykonywania pracy zawodowej oraz doksztalając się w trakcie pracy. Stanowią oni kluczowy ele-

Tablica 5. Wykształcenie pracowników socjalnych — porównanie

Badania	1995 CRSS	2008–2010 Olech, Sobczak	2013 Olech, Łuczyńska	2019 Badania własne
Studia II stopnia lub jednolite magisterskie	6,1%	43,4%	48,8%	68,1%
Studia I stopnia	x	10,0%	12,8%	16,1%
Szkoła średnia	93,6%	41,6%	34,1%	15,8%
Brak danych	x	4,7%	4,0%	x

Źródło: CRSS, 1995; Olech i Sobczak, 2010; Olech i Łuczyńska, 2013; opracowanie własne.

Tablica 6. Realizacja specjalizacji przez pracowników socjalnych — porównanie

Specjalizacja	2013 Olech i Łuczyńska	2019* Badania własne
Brak	52%	44,7%
Specjalizacja I stopnia	35%	42,0%
Specjalizacja II stopnia	6%	13,2%
Specjalizacja lub studia podyplomowe z zakresu organizacji pomocy społecznej	7%	22,5%

* Odsetki nie sumują się do 100%, gdyż uwzględniono oddzielnie każdy poziom specjalizacji.

Źródło: Olech i Łuczyńska, 2013; opracowanie własne.

ment systemu pomocy społecznej. Należy dodać, że praca pracowników socjalnych, szczególnie pracowników terenowych, jest trudna i obciążająca, sprzyjająca wypaleniu zawodowemu, wymaga też bieżącego uzupełniania wiedzy w związku z częstymi zmianami regulacji prawnych nie tylko w sferze pomocy społecznej, ale również w innych obszarach polityki społecznej, w których pracownik socjalny wspiera klientów (polityka rodzinna, rynek pracy, zdrowotna, mieszkaniowa).

Dla zapewnienia wysokiej jakości profesjonalnych kadr pomocy społecznej konieczne jest również zapewnienie pracownikom socjalnym adekwatnego wynagrodzenia. Niestety wynagradzanie pracowników socjalnych nigdy nie było adekwatne do ich kwalifikacji i charakteru wykonywanej pracy, a pracownicy socjalni mieli i nadal mają poczucie zarówno braku adekwatności wynagrodzenia do kwalifikacji, jak też niewielkiej wysokości zarobków (Olech i Łuczyńska, 2013).

Należy podkreślić, że większość pracowników socjalnych zatrudnionych jest w instytucjach samorządowych, które mogą samodzielnie kształtować wysokość ich wynagrodzenia, biorąc pod uwagę wynagrodzenie minimalne oraz wymogi dotyczące wynagradzania pracowników samorządowych zawarte w rozporządzeniach Rady Ministrów w sprawie wynagradzania pracowników samorządowych. Obowiązujące obecnie rozporządzenie Rady Ministrów z 15 maja 2018 r. w sprawie wynagradzania pracowników samorządowych (DzU z 2018 r. poz. 936) wskazuje na poziom minimalnego wynagrodzenia na stanowiskach zajmowanych przez pracowników socjalnych. Dla przykładu: minimalne wynagrodzenie dla osoby zajmującej stanowisko pracownik socjalny z wykształceniem średnim to 1920 zł (kategoria zaszerzgowania XII), zaś z wyższym — 1940 zł (XIII), natomiast specjalisty pracy socjalnej — 1960 zł (XIV) i starszego specjalisty pracy socjalnej — 1980 zł (XV). Stawki te sytuują się poniżej minimalnego wynagrodzenia za pracę, które od 1 stycznia 2018 roku wynosiło 2100 zł, zaś od 1 stycznia 2021 już 2800 zł.

Trzeba dodać, że wynagrodzenie za pracę nie jest świadczeniem jednolitym, na jego wysokość oprócz wynagrodzenia zasadniczego mają wpływ różne składniki, np. dodatki czy premie. Ich zsumowanie musi odpowiadać wartości minimalnego wynagrodzenia. Od 2020 roku składnikiem minimalnego wynagrodzenia nie może być dodatek stażowy.

Badanie przeprowadzone w 2018 roku przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wśród wybranych ośrodków pomocy społecznej oraz powiatowych centrów pomocy rodzinie wykazało, że średnia krajowa wynagrodzenia brutto osób zatrudnionych na stanowisku pracownika socjalnego wyniosła w ośrodkach pomocy społecznej 2635,35 zł, zaś w centrach pomocy rodzinie 2601,56 zł. Ponadto funkcjonowały jednostki, które wliczały dodatek za pracę w terenie w wysokości 250 zł do wynagrodzenia zasadniczego (MRiPS, 2018). W tym samym czasie przeciętne wynagrodzenie wyniosło 4585,03 zł (GUS, 2019b). Wyraźnie więc widać jak mocno wynagrodzenia pracowników socjalnych odbiegają od średniej krajowej.

Wysokie wymagania odnośnie do kwalifikacji, trudna praca i niskie wynagrodzenia powodują trudności z rekrutacją profesjonalnych kadr pomocy społecznej. Pomimo wielu postulatów poziom wynagrodzenia pracowników socjalnych nadal pozostaje absolutnie nieadekwatny do ich wykształcenia.

Podsumowanie

Budowa profesjonalnej pracy socjalnej w Polsce rozpoczęła się po 1989 roku. Stworzono odrębny system pomocy społecznej oraz uregulowano zawód pracownika socjalnego — kluczowego pracownika systemu, realizującego zadania z zakresu pracy socjalnej oraz projektowania i udzielania innych świadczeń pieniężnych i niepieniężnych.

Wprowadzane kolejno regulacje prawne zwiększały wymagania stawiane osobom ubiegającym się o pracę na stanowisku pracownika socjalnego w zakresie wykształcenia kierunkowego w obszarze pracy socjalnej, zdobywanego w kolegium lub na studiach wyższych. Wdrażanie takich rozwiązań w praktyce stało się możliwe dzięki uruchomieniu kolegiów pracowników służb społecznych oraz studiów wyższych na kierunku praca socjalna.

Zaprezentowane w artykule wyniki badań wyraźnie wskazują, że postępujący wzrost wymogów niezbędnych do podjęcia pracy w zawodzie pracownik socjalny przekłada się na kwalifikacje służb pomocy społecznej. Pracownicy socjalni mają najczęściej wykształcenie wyższe, większość posiada wykształcenie kierunkowe w zakresie pracy socjalnej zdobyte na studiach wyższych lub w kolegiach albo szkołach policealnych kształcących pracowników socjalnych. Wśród młodych pracowników wykształcenie wyższe jest już standardem, tak więc wraz z wchodzeniem w wiek emerytalny kolejnych kategorii starszych pracowników poziom wykształcenia będzie rósł. Wyższe wykształcenie oraz profesjonalne przygotowanie — dzięki studiom na kierunku praca socjalna lub co najmniej ukończeniu specjalności przygotowującej do pracy pracownika socjalnego — daje pracownikom profesjonalne podstawy do realizacji pracy socjalnej w praktyce. Również wiedza z zakresu pedagogiki oraz socjologii, bo takie studia ukończyło wielu pracowników socjalnych, stanowi dobrą podstawę do działalności w systemie pomocy społecznej.

Na pełną profesjonalizację zawodu wskazuje nie tylko wysoki poziom wykształcenia, ale również coraz szersze korzystanie z różnych form kształcenia. Pracownicy poszerzają swoje kwalifikacje korzystając ze specjalizacji, studiów podyplomowych oraz kursów i szkoleń. Tylko 39 badanych, a więc 4,9%, nie skorzystało z jakiegokolwiek formy doskonalenia kwalifikacji (specjalizacje, studia, szkolenia), pozostali korzystali, często wielokrotnie i w różnych form kształcenia.

Ukierunkowanie systemu kształcenia pracowników socjalnych na edukację w zakresie pracy socjalnej na studiach wyższych lub w kolegiach należy ocenić pozytywnie. Absolwenci wyposażeni są dzięki temu w profesjonalną wiedzę, umiejętności i kompetencje oraz mieli kontakt

z instytucjami pomocy społecznej, co sprawia, że są lepiej przygotowani do realizacji pracy socjalnej niż absolwenci innych kierunków studiów.

Podsumowując należy podkreślić, że system pomocy społecznej dysponuje wysoko wykwalifikowanymi ka-

drami pracowników socjalnych, dobrze przygotowanymi do realizacji swoich zadań. Kluczowe jest dobre wykorzystanie tych zasobów i taka organizacja pracy, aby mogli oni skorzystać ze swojej wiedzy realizując pracę z klientami placówek pomocy społecznej.

Bibliografia/References

- BDL GUS (2020.) *Szkolnictwo wyższe*. Warszawa: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Pozyskano z: <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.
- CRSS (1995). *Charakterystyka kadry pomocy społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem pracowników socjalnych — z punktu widzenia ich sytuacji społecznej, zawodowej, rodzinnej i ekonomicznej*. Warszawa: Centrum Rozwoju Służb Społecznych.
- Eurostat (2020). *Population by educational attainment level, sex and age (%) — main indicators*. Pozyskano z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/education-and-training/data/database>.
- GUS (2011). *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2010/2011*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS (2019a). *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2018/2019*. Warszawa, Gdańsk: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS (2019b). *Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 11 lutego 2019 r. w sprawie przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2018 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS (2020). *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2018/2019*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. Pozyskano z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20182019-wyniki-wstepne,8,6.html>.
- MRPiS (2018). *Wynagrodzenia pracowników socjalnych*. Warszawa: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/wynagrodzenia-pracownikow-socjalnych>.
- MRPiS (2020). *Sprawozdanie MRPiS-03-R za I-XII 2019 r.* Warszawa: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/statystyka-za-2019>.
- Olech, A. i Łuczyńska, M. (2013). *Pracownicy socjalni w Polsce — portret zbiorowy 2013*. Warszawa: Instytut Rozwoju Służb Społecznych.
- Olech, A. i Sobczak, A. K. (2010). *Jakość i organizacja pracy w ośrodkach pomocy społecznej*. Warszawa: Instytut Rozwoju Służb Społecznych. Pozyskano z: <https://akademiarodziny.wzp.pl/wp-content/uploads/2018/12/jakosc-i-organizacja-pracy-w-ops-2.pdf>.
- Rymsza, M. (2012). *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*. W: M. Rymsza (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem* (s. 11–33). Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Sierpowska, I. (2008). *Pomoc społeczna*. Wprowadzenie. Kraków: Wolters Kluwer Polska.

Dr hab. Dorota Moroń, prof. UW, profesor w Instytucie Politologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, politolog i socjolog, specjalista z zakresu polityki społecznej. Zainteresowania naukowe: współczesna polityka społeczna: inwestycyjna polityka społeczna, innowacje w polityce społecznej, polityka edukacyjna, pomoc społeczna; organizacje pozarządowe: działalność organizacji pozarządowych, wielosektorowa polityka społeczna, współpraca trzeciego sektora i administracji publicznej.

Dr hab. Dorota Moroń, prof. UW, Professor at the Institute of Political Science, the Faculty of Social Sciences of the University of Wrocław, political scientist and sociologist, specializing in social policy. Research interests: contemporary social policy: investment social policy, innovations in social policy, education policy, social assistance; NGOs: the operation of NGOs, multi-sectoral social policy, cooperation of the third sector and public administration.

Księgarnia internetowa Polskiego Wydawnictwa Ekonomicznego
zaprasza na zakupy **z rabatem 15%**

www.pwe.com.pl

